

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Danielle Trussoni
THE PUZZLE MASTER

Copyright © 2023 by Danielle Trussoni

First published in the United States by Random House, an imprint and
division of Penguin Random House LLC, New York.

Translation rights arranged by Writers House LLC, New York

All Rights Reserved

Translation Copyright © 2024 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05016-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od
drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u
potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva
životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

MAJSTOR ZAGONETKE

DANIJELA TRUSONI

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2024.

*U znak sećanja na Džejmsa Alana Makfersona
(1943–2016), koji me je naučio da je
pisanje beletristike jedna vrsta igre*

„Vrhovno biće je ono koje je stvorilo
i rešilo sve moguće igre.“
– Gotfrid Vilhelm Lajbnic

Stečeni sindrom savanta je retko, ali stvarno medicinsko stanje u kom normalna osoba stiče izuzetne kognitivne sposobnosti posle traumatske povrede mozga. Na čitavom svetu postoji manje od pedeset dokumentovanih slučajeva takve vrste.

PRVA ZAGONETKA

Božja zagonetka

24. decembar 1909.

Pariz, Francuska

Molim te za oprostaj zato što ću prouzrokovati silnu tugu kad ovo budeš čitao. Ja sam, kao što ti je poznato, dete moje, progonjeni čovek. Platilo sam visoku cenu, ali sam se izmirio s mojim demonima. Ne pišem ovo kao izgovor za ono što sam učinio. Vrlo dobro znam da to ne može biti oprašteno – u božjim ili ljudskim očima. Pišem iz nužde ovo svedočanstvo o mom otkriću. Ovo mi je poslednja prilika da zabeležim neverovatne, strašne i divne događaje, koji su mi promenili život i koji će promeniti i tvoj, ako se odvažiš da se upoznaš s misterijama koje ću ti predstaviti.

Pitaš se šta je odgovorno za takvu muku. Reći ću ti, ali pazi: Jednom spoznata istina ne da se lako zaboraviti. Progonila me je svakodnevno, svakog minuta. Nije se dala zanemariti ili zaobići. Privlačila me je svojom misterijom, kao plamen moljca – *In girum imus nocte et consumimur igni*. Iako sam imao sreće da preživim i zabeležim istinu, čak i sada, dok stojim na ivici ambisa, ne mogu da se ne trgnem zbog pomisli da ću ti poveriti tako pogibeljnu tajnu.

Patio sam, ali je to bila patnja čoveka koji je sazidao vlastitu mučionicu. Poverovao sam da mogu znati ono što ne bi trebalo da bude znano. Poželeo sam da vidim stvari, tajne stvari, pa sam podigao veo između ljudskog i božanskog i pogledao pravo u božje oči. To je priroda zagonetke: da naizmenice nudi bol i zadovoljstvo. Iako će te istina koju ću ti otkriti možda šokirati, moje poslednje obraćanje postići će sve što bi moralo, ako ti ponudi makar malo nade.

9. jun, 2022.

Rej Bruk, Njujork

Majk Brink je skrenuo na sporedni put. Povezao se kroz gustu zimzelenu šumu i zaustavio ispred visoke metalne kapije zatvora. Njegov pas, ženka, jednogodišnja jazavičarka Konandrum – skraćeno Koni – spavala je na podu kamiona, kamuflirana senkama. Bila je tako nepomična da je čuvar koji je prišao da osmotri unutrašnjost vozila nije ni primetio. Samo je pogledao Brinkovu vozačku dozvolu, da bi proverio da li se njegovo ime nalazi na spisku, i mahnuo ka impozantnoj ustanovi od cigle, koja bi više pristajala horor filmu nego jarkom junskom suncu.

Došao je na sastanak s doktorkom Tesali Moziz, glavnim psihologom u Njujorškom državnom kaznenom zavodu, ženskom zatvoru s minimalnim nivoom sigurnosti, u gradiću Rej Bruk, u Njujorku. Pozvala ga je prošle nedelje i zamolila da dođe u zatvor kako bi porazgovarao s njom. Jedna zatvorenica nacrtala je zbunjujuću zagonetku, pa je želela da joj pomogne u njenom tumačenju. Tridesetdvoгодиšnji Majk Brink bio je zasipan zagonetkama, zbog svog zanimanja sastavljača zagone-taka, i slave koju je stekao kad ga je časopis *Tajm* proglasio najtalentovanijim rešavačem zagonetaka na svetu. Većinu je rešavao u tren oka. Ali zagonetka kojom bi sad trebalo da se pozabavi je, po opisu doktorke Moziz, zvučala neobično, drugačije od svih s kojima se dosad susretao. Rekla je da ne sme da rizikuje kad ju je zamolio da je fotografiše i pošalje. Dosijei zatvorenica su zaštićeni. „Zapravo, uopšte ne bi trebalo da razgovaram s vama o ovome“, rekla je. „Ali ovo je jedinstvena pacijentkinja, koja mi je postala veoma važna.“ Majk Brink je stoga pristao da se odveze na severni deo države da bi je video, uprkos rokovima i razdaljini od pet stotina kilometara. Zagonetke su bile njegova strast, njegov način za pronalaženje smisla u svetu, a ovoj nije mogao da odoli.

Zatvor sa tornjevima i mračnim, uskim prozorima ostavljao je zlokoban utisak. Čitajući o njegovoj istoriji, doznao je da je izgrađen 1903, kao sanatorijum za lečenje tuberkuloze. Čist vazduh, velika nadmorska

visina i beskrajne šume bile su sastavni deo lečenja. Institucija je doživela najveće trenutke slave pojavljivanjem u *Staklenom zvonu* Silvije Plat. Platova je posetila dečka koji se oporavljao od tuberkuloze u ustanovi, i promenila namenu sanatorijuma u svom delu. Zdanje je sada udomljavalo stotine zatvorenica. S parkirališta je video dvorište opkoljeno žičanom ogradom, okrunjenom bodljikavom žicom, i savremenu zgradu od jeftinih blokova, čija je strogost zapanjujuće odudarala od gotskih preterivanja vremesne građevine. Svuda okolo protezalo se beskrajno more zimzelene šume, prirodne prepreke između zatvorenica i ostatka sveta. Pomislio je da je ovakva izolacija namerna: čak i ako bi zatvorenica savladala ogradu, čak i ako bi se prebacila preko gusto isprepletane bodljikave žice, našla bi se usred nedodijne.

Brink se parkirao u hladu, napunio plastičnu činjicu vodom za Koni i počeo ljubimca iza dugih mekih ušiju. Uključio je mali ventilator u utikač upaljača vozila i malčice odškrinuo prozor, da bi joj boravak u kabini bio prijatniji. U uobičajenim prilikama ne bi je ostavio samu, ali neće dugo odsustvovati, a planinski vazduh je bio svež, nimalo nalik lepljivoj vlažnoj vrelini Menhetna. „Odmah se vraćam“, rekao je i krenuo ka zatvoru.

Zastao je na glavnom ulazu radi bezbednosne provere. Stavio je torbicu u plastičnu korpu i pokazao vozačku dozvolu i potvrdu o kovid vakcinaciji čuvaru, a zatim prošao kroz metalni detektor. Dobio je dozvolu za unošenje torbe – s laptopom, telefonom, beležnicom i nalivperom – laknulo mu je kad čuvar nije pokušao da je oduzme.

Čekala ga je žena u širokoj haljini mornarskoplave boje. Bila je visoka, vitka, tamnosmeđih očiju, tamne kože i kratke kose. Predstavila se kao doktorka Tesali Moziz, glavni psiholog.

Nije morao da se predstavlja. Očigledno ga je proverila na Guglu. Ipak ga je posmatrala za nijansu predugo, na osnovu čega je zaključio da je iznenađena njegovom spoljašnjošću. Bio je visok sto osamdeset tri centimetra, atletske, vitke i snažne građe i (kako je često mogao da čuje) privlačnog izgleda, nije nimalo odgovarao opštoj predstavi o (kako ga je majka zadirkivala) „zaludniku za zagonetke“. Nosio je

najdraže crvene *starke*, crne *leviske* i sportski sako preko majice s natpisom NEK NEKO NEŠTO PREDUZME.

Ako biste potražili Majka Brinka na Guglu, pored fotografija biste pronašli i video-snimak njegovog gostovanja (preko Zuma) u emisiji *Šou u kasne sate sa Stivenom Kolberom*, snimljenoj za vreme pandemijskog zatvaranja 2020. Poveo je Kolbera u obilazak svoje biblioteke zagonetaka i otvorio jednu od japanskih kutija, koje su nadahnule šalu o sušiju. Našli biste i stranicu na Vikipediji, s linkom za enigmatisku stranicu *Njujork tajmsa*, u čijem sastavljanju je redovno učestvovao; spisak osvojenih nagrada na polju zagonetaka; i link za profil u *Veniti feru*, koji je nudio njegovu iscrpnu životnu priču: uobičajeno srednjozapadno detinjstvo, tragični incident koji mu je promenio mozak i čudesni dar koji se pojavio posle njega.

„Hvala vam što ste tako brzo došli“, rekla je. „Dovezla bih se u grad, ali ne mogu da napustim pacijentkinje.“

„Svakako ste potakli moju radoznalost“, uzvratio je. „Iz vašeg opisa zaključujem da se radi o prilično neobičnoj stvari.“

„Biću savršeno iskrena s vama i reći da je nimalo ne razumem“, rekla je. „Ali, ako iko može da je odgonetne, to ste vi.“

Iskazala je zabrinjavajuće poverenje u njegove sposobnosti. Kako je njegova slava narastala, ljudi su sve češće pretpostavljali da raspolaze natprirodnim sposobnostima. Smatrali su da nije samo u stanju da zapamti petnaest hiljada decimala broja pi, ili da sastavi opake ukrštene reči, već da ima moć da čita budućnost. Ali on nije posedovao supermoći, niti je mogao da uradi nemoguće. Bio je običan momak s jedinstvenim darom – „ostrvom genijalnosti“, kako ga je zvao njegov doktor. Najbolje što je mogao da uradi bilo je da pokuša.

„Da li je kod vas?“, pitao je kad je video fasciklu ispod njene ruke.

„Razgovaraćemo na miru ako pođete za mnom“, rekla je doktorka Moziz. Dala mu je znak da krene za njom i pružila korak po hodniku.

Jedan deo njega očekivao je betonske ćelije i rešetke na prozorima, zbog mnogobrojnih scena viđenih u filmovima, iako je znao da je zatvor izgrađen drugačije od savremenih ustanova slične vrste. Doktorka Moziz ga je umesto toga vodila kroz spokojni, gotovo prijatni

zatvorski prostor. Prozori su bili ojačani, ali je ambijent bio human. Drveće u saksijama bilo je pored detektora za metal, umetnine na zidovima i tepisi u hodniku. Kostur tuberkuloznog sanatorijuma bio je prilagođen novoj nameni, kao kad bi se stara crkva preobrazila u centar za zen-meditaciju: simboli i ukrasi su se promenili, ali je građevina u osnovi ostala ista.

Uvela ga je u svoju jarko osvetljenu, ukusno nameštenu kancelariju i zatvorila vrata za njim. Našao se u brižljivo organizovanom prostoru: besprekorni radni sto, fascikle s raznobojnim oznakama na polici, *makbuk*. Sve mu je bilo savršeno nezanimljivo dok mu pogled nije pao na Rubikovu kocku, na prozorskom simsu, noviji model, s obojenom plastikom umesto nalepnica, mešavinu plavih, zelenih, žutih, naranđastih, crvenih i belih kvadratića. Bili su izmešani na način koji je ukazivao na brojne neuspešne pokušaje da se pravilno slože, na nedelje, možda i mesece okretanja i obrtanja dok se neko – pretpostavljao je Tesali Moziz – upinjao da složi polja sa šest boja u pravilne redove. Dobovao je prstima po butini, zbog onespokojavajuće energije koja ga je prožimala. Sam pogled na kocku, u ovako nesređenom stanju, ispunjavao ga je neodoljivim porivom da je složi.

Primitivši njegovo zanimanje, Tesali je podigla kocku. Okretala ju je vrhovima prstiju. „Osvojila sam je prošle godine, na kancelarijskoj zabavi“, rekla je. „Nadala sam se da ću dobiti magičnu osmicu. Odonda bezuspešno pokušavam da je složim. Iskreno, ne znam zašto to radim. Zašto gubim vreme u uzaludnim pokušajima?“

Brink je osmotrio svaku stranu kocke koju je Tesali okretala ispred njega. Tri pokreta napred, u pravcu kazaljke na satu, dva pokreta nazad, u suprotnom pravcu, jedan pokret udesno, pet pokreta ulevo... Jasno je video niz koraka u svom umu. Vodili su do savršenog poravnanja svih boja na šest strana.

„Suština je“, rekao je, pokušavajući da odvoji oči od kocke i pogleda Tesali u oči, „da postoji više od četrdeset tri kvintiliona mogućih kombinacija, ali samo jedno rešenje.“ Nastavio je kad se uverio da raspolaže njenom pažnjom. „Da li biste želeli da doživite nešto tako jedinstveno?“

„Izvolite“, rekla je, dobacivši mu kocku. „Pokažite mi.“

Uhvatio ju je levom rukom i pogledao svaku stranu da bi pravilnije rasporedio kvadratiće u svom umu. Složio je kocku u dvadeset poteza, i ne više od petnaest sekundi. To nije bio najbolji mogući rezultat – Mats Valk, svetski šampion, radi to za 5,5 sekundi – ali je bio prilično dobar. Zapljusnula ga je plima adrenalina dok je vraćao složenu kocku u Tesalinu šaku. Zato je rešavao zagonetke, upravo zato: zbog osećanja da sve u vaseljeni ima smisla. Nalikovao je bacanju pobjedničkog pasa, finišu maratonske trke, sjajnom seksu. „Imam talenta za beskorisne poduhvate“, rekao je.

Tesali ga je posmatrala, očiju razrogačenih od čuđenja. „Pretpostavljam da je tako“, rekla je i prešla prstom preko usklađenih boja. Divila se savršenom redu kocke pre nego što ju je spustila na sto. „Sigurna sam da neprestano čujete to pitanje, i oprostite mi ako sam preterano radoznala, ali kako ste, za ime sveta, to uradili?“

Imala je pravo. To pitanje bilo mu je postavljeno hiljadu puta, u različitim verzijama. Kako njegova sposobnost da rešava zagonetke zapravo deluje? Da li se radi o instinktu? Intuiciji? Geniju? Magiji? Da li u glavi ima kompjuter koji izbacuje odgovore? Da li je zapamtio hiljade rešenja za hiljade zagonetaka? U čemu je trik? Ali jednostavna istina bila je da nije znao kako se to dešava, niti je umeo da to objasni. Um mu je delao bez dozvole, kao što je srce pumpalo krv, a pluća snabdevala ćelije kiseonikom. Vezivao se za obrasce i nizove bez njegovog pristanka, a ponekad i bez svesti o tome, dok mu se um ispunjavao poplavom podataka i slika. Vizualizacija je bila dovoljna da prizove odgovor kad bi poželeo da reši zagonetku. Ponekad bi se, dok bi recitovao decimale broja pi, navodeći hiljade brojeva, u njegovom umu pojavila tekstura, talas boje, koji ga je vodio napred, baš kao malopre pri rešavanju Rubikove kocke. Neki doktori su verovali da je to mešanje čula ili sinestezija, odgovor njegovog uma na povredu i ključ njegovih sposobnosti. Ali on nije bio ubeđen u to. Proces je najviše ličilo na otvaranje vrata: informacije bi samo nahrupile.

Tesali ga je dopratila do suprotnog kraja kancelarije i dala mu znak da sedne na sofu, pre nego što je sela preko puta njega. Presrela mu je pogled kad su se raskomotili. Posmatrala ga je s punom pažnjom

u prepoznatljivom maniru stručnog terapeuta. Posle povrede je sreo dovoljan broj njih da bi znao šta da traži: saosećajni ton, pokušaj da se stvori emocionalna veza. Nije mu prijalo pretvaranje, manjak autentičnosti, ali mu se Tesali Moziz činila iskrenom. Dovela ga je ovamo s razlogom.

Izvadila je komad papira iz fascikle. „Ovo je taj crtež“, rekla je kad mu ga je uručila. „Nestrpljiva sam da saznam šta bi po vašem mišljenju mogao da znači.“

3

Papir je bio tanak i lak, gotovo providan. Izravnao ga je i ugledao veliki krug nacrtan crnim mastilom. Zraci slični sunčevim izvirivali su iz njega, a spoljašnja ivica bila je okružena brojevima od 1 do 72. U samom središtu bio je niz hebrejskih slova izvedenih krupnim, širokim potezima. Počeo je da rastura krug, bez ikakvog napora, nesvestan onog što čini. Njegov um je tragao za obrascima, za onim naročitim redom koji razlikuje zagonetku od svega drugog na planeti: za njenom simetrijom i elegancijom, skrivenim blagom, potrebom da bude rešena. To mu se dešavalo kad god bi se susreo sa zapanjujućim ili neobičnim obrascem; nešto bi zaiskrilo i zacvrčalo u njemu, razgorevajući plamen radoznalosti i želje zbog kog nije mogao da se odvoji od nje.

Ali ova zagonetka – ako se uopšte radilo o zagonetki – bila je nepotpuna, samo 10 procenata ispunjena brojevima i simbolima, a njihovo odsustvo ga je mamilo, izazivalo. *Šta je previđao? Šta je smisao praznih prostora?* Spustio je papir na stočić za kafu između njih. „Nikad nisam video ništa slično.“

„Ali možete mi reći šta je to, zar ne?“

Posmatrao je vrtlog brojeva i hebrejskih slova. Nesumnjivo se radilo o početku nečega... ali čega? „Nema mnogo toga ovde. Nema čvrstog rasporeda, niti očiglednih nizova, ništa za šta bih se mogao uhvatiti.“

Izraz lica doktorke Moziz svedočio je o izneverenim očekivanjima. Desilo se upravo ono što je predviđao: očekivala je da će mahnuti

magičnim štapićem i otkriti istinu u pozadini iluzije. „Ali to nije moguće“, rekla je. Okrenula je papir, otkrivajući dve reči: *Majk Brink*. „Rekla mi je da vas pronađem. Sigurno možete nešto da mi kažete o njemu.“

„Ko vam je rekao da me pronađete?“

„Prepoznajete li ime Džes Prajs?“

Hteo je da kaže da ga ne prepoznaje, kad je slika novinskog članka ispunila njegov um. Video je crnobelu sliku žene, s rukama vezanim iza leđa, ispod naslova: DŽES PRAJS, SLAVNA SPISATELJICA, UHAPŠENA ZBOG UBISTVA. Da, sećao se Džes Prajs. Njena priča je pre nekoliko godina bila sveprisutna u medijima. Optužena je za ubistvo muškarca u rezidenciji iz pozlaćenog doba, u severnom delu države. Posle hapšenja je odbila da govori pred policijom, advokatima ili medijima. Osuđena je za ubistvo iz nehata, a da nije izgovorila nijednu reč u svoju odbranu. „Mislite na spisateljicu Džes Prajs?“

„Pa, već neko vreme nije ništa napisala“, rekla je doktorka Moziz. „Ovde je već pet godina, a do prošle nedelje nije komunicirala sa mnom. Tada je nacrtala ovaj krug i zatražila da vam ga dam.“

„Zašto meni?“, pitao je, iako nije bilo teško pogoditi. Prošle decenije stekao je izvesnu slavu sastavljanjem i rešavanjem zagonetaka.

„Džes Prajs je svesna vaših talenata. Iako mi nije poznato zašto je nacrtala ovaj krug, verujem da bi mogao biti ključ za razumevanje najmisterioznije pacijentkinje, koja me je namučila više no ijedna druga. Godinama pokušavam da doprem do nje. U tom procesu suočila sam se sa stvarima koje su me naterale da posumnjam u svoje sposobnosti. Sve bih učinila da doprem do nje. A ona je ipak tražila vas.“

Ponovo se zagledao u krug. Spopao ga je snažni nagon da upadne u njega, da ga eksponira, kao što zrak svetlosti eksponira senoviti kutak. Umesto toga ga je odgurnuo od sebe. „Rešavanje zagonetaka je jedna stvar“, rekao je. „Ali biti umešan u ovako nešto? Mislim da to nije za mene.“

Doktorka Moziz ga je pogledala u oči pre nego što je otvorila i spustila fasciklu ispred njega. „Ovo je dosije Džes Prajs“, rekla je. „Pregledajte ga. Možda ćete u njemu pronaći nešto što će vam reći zašto vas je tražila.“